

is – utolsó pillanataiban vissza kívánta vonni halhatatlanná vált remekművét – annak különféle finoman körülírt „szakmai”, művészi, horribile dictu „esztétikai” befejezetlensége és hiányosságai miatt. De lárifári, beszélhet erről Caesarnak: ő csak a maga és az ő „műve”, a Birodalom felmagasztalását látja és nézi benne. (Miközben kifogásai mögött – feltehetően – Vergilius is ugyanez készleti elhatározására és kifogásaira, amelyek természetesen nem vezethetnek eredményre a császári – diktatori – akarattal szemben.)

„Actiumot szent trójai tornával berivalljuk” – idézi tekercs nélkül a császár Vergiliusnak Vergilius művét. – „Valahogy így fejezted ki ezt az AENEIS-ben, igaz? – Pontosan így; emlékezeted csodálatra méltó. – A Caesar nem tágitott a költeménytől.” Persze, hiszen csupán annak eltulajdonítása végett látogatja meg a hajón haldokló „udvari költőjét”. Az életre-halálra menő viadal a lehetséges legválasztékosabb kölcsönös udvarlás hangnemében folyik. „A költemény közepébe, a költemény igazi közép- és tetőpontjaként, melyet Aeneasnak kölcsönöztél, az actiumi csata képét állítottad”, mondja legfőbb érveként Caesar. Hogyne, hiszen éppen ezért kell neki. Éppen ezért viaskodik körme szakadtáig (tudva, hogy hiába) Vergilius; talán éppen azért, mert „Actiumot szent trójai tornával berivallta”. Már, most, tudja, hogy nem kellett volna. De, feltehetően, azt is tudja, hogy most már hiába tudja.

A mítoszban mindent előre látnak, az istenek egymás közt – ha egymást folytonosan alávalóan kicelezni akarva is – mindent előre kitervelnek, elmondanak, útbaigazítanak, felvilágosítanak és eltagadnak szemérmetlenül – ahogy éppen kell. Mindent, ami volt – és mindent, ami majd lesz. A történelem azonban nem mond meg előre semmit. Vergiliusnak senki sem mondja meg (csak talán saját maga, és akkor, amikor már késő), hogy az „augustusi aranykor” miként fordul át – már az ő szeme előtt – néhány történelmi „pillanat” alatt a császárkor vézskorszakába, hogyan készíti elő Octavianus – maga se tudva – az utat egyenesen Néró, Caligula, Claudius „isten” felé.

De azért – s ez már a művészet paradoxona – az AENEIS mégis „a nyugat második Bibliája”, Vergilius pedig „Európa védőszentje” lett és

maradt mindmáig, a berozsdásodott „aranykor” ellenére is. Nem jó példa arra, amire A PILLANAT példázata mutat. De mégis jó példa arra, amit maga A PILLANAT is megtestesít.

„Semmi van ott és senki van ott, ám mint a
varázslat,
vonzza hajójukat és szívük a volt haza földje”,

idézem, verssorokba tördelve, a prózába be-csempészett két hexametersort (a számtalan többi közül). Így írja le a regény a feldúlt és elpusztított Trójába bujdosók módjára hazatérő győztes-megvert kis csapatot: Creusáét.

Az ostromból tápázkodó Trója olyan, mint Budapest volt az 1945-ös felszabadulás első hónapjaiban: vásári, bazári, cirkuszi, le-rongyolt, tumultuózus és bűzös, összeroskadó, feltápázkodó, bűnös és megváltott. Mit kereshet még itt a férjgyilkos, gyerekét elhagyott, családját nem lelő, kisemmizett, más bőrébe belebújt, önnönmagából kivetkezett Creusa? Mi mást, mint hogy a költészet tárgyaként ezúttal a költő álruháját, álarcát és álvértjét csatolja magára? És elzokogja a mindenki helyét betöltő „művész” státusát. A „portékáját” uszuló rapzódosz (lantos) helyébe lépve, most újra itt, a semmi, a senki földjén, Trója pusztaságán és önmaga végső reménytelenségének csataterén. A művészt, aki „nem bírja tovább sem a hőroszok, sem az istenek életformáját”. És a magátét sem.

Somlyó György

ÖRKÉNY ISTVÁN LEVELE SZABÓ MAGDÁNAK

1977. VIII. 17.

Kedves Magda!

Hát ezt jól odavágtad az asztalára egy 65 éves kreténnek, aki örül, ha a saját vezeték- és keresztnéve eszébe jut, nemhogy a te úri családdal 857 főnyi személyzete, akiket ráadásul mind másképp hívnak. Én az egyszerűség kedvéért az egész hóbelevancodat elnevez-

tem Kokoschkának (id., ifj., özv., néhai Kokoschka, illetve K.-né ipa, menyé, úke stb.), amivel teljes áttekintést kaptam.

Így viszont, úgy érzem, nagyszerű regényt olvastam, életem főművét, irodalmunk remekét. A fejemet teszem rá, hogy Kokoschka Magda ha eddig nem, ezzel a művével biztosan bevitörli a magyar halhatatlanság II. kerületi állóvizébe, ahol már jó néhányan laknak, nem vérbeli Kokoschkák, de az utókorral összekacsintók. Tied lett az első hely az emelvényen, és szívből, szeretettel gratulálok hozzá.

A két év megérte!

Csókol
Pistád

GION NÁNDOR: EZ A NAP A MIÉNK

Osiris, 1997. 262 oldal, 780 Ft

A hajdani *Új Symposium* egyik vezéregyéniségének a kritika közmegegyezése értelmében mindmáig legjelentősebb írói vállalkozása, a LATROKNAK IS JÁTSZOTT című regénysorozat első s nyomban osztatlan sikert aratott kötet, a VIRÁGOS KATONA 1973-ban jelent meg Újvidéken; folytatása, a RÓZSAMÉZ alig három esztendővel később ugyanott, 1976-ban, majd jó húsz esztendő múltán 1997 könyvetére Budapesten elkészült a harmadik kötet is: EZ A NAP A MIÉNK. Ha valaki e jó két évtizedes „néma csönd” okaira kíváncsi, csak üsse föl az előző regény, a RÓZSAMÉZ utolsó oldalát, mert ennek zárómondata sugallja a valószínű magyarázatot: „Reggel a magyar csapatok Szenttamásra értek.” – Szenttamás, a Gion-regények világának színtere, Fényes Elek 1851-ben Pesten kiadott MAGYARORSZÁG GEOGRÁFIAI SZÓTÁRA értelmében „szerb–magyar helység Bács megyében, a Ferencz csatornája mellett”; az a bizonyos reggel pedig 1941. április 6-a vagy 7-e lehetett, a királyi Jugoszlávia lerohanásának reggele. Ami *utána* történt a Vajdaságban, annak hiteles és igaz politikai és emberi történetét Gion Nándor regényeinek kisvilágában, a RÓZSAMÉZ megjelenését

követő húsz esztendőben sem ott, Újvidéken, sem itt, Magyarországon, ahová az író időközben áttelepült, nem lehetett volna a Gion-prózát jellemző kegyetlen realizmussal ábrázolni. (De nem csak a Gion-regények keletkezéstörténetének reális feltételeit szabják meg ezen a tájon hasonló, irodalmon kívüli tényezők: errefelé a megélt élet igen gyakran válik „néma kinná”, az elbeszélő lehetőségei tehát igen gyakran az elbeszélés lehetetlenségével egyértelműek.)

A regény kritikusa, aki általában is egy ómódi szempontrendszer alapján szokott beszámolni olvasmányélményeiről, éppen ezért nem állhatja meg, hogy legalább részben ne idézze föl személyes emlékeit ennek az időköznek s a rá következő húsz esztendőnek az idevágó történetéről. Elsősorban is azt, hogy amiről nem lehetett az írói látomási és értelmezési többlettudásával elmondani az „igazat” (de még a „valódit” sem), arról nagyon sokan értesültek annak idején Dél-Magyarországon: előbb a csetnikekkel való bánásmódról keringő rémtörténetekből, majd a második világháború befejezését követően, a „megtorlás” elől a meglehetősen cseppfolyósá vált déli határokon átszökő menekültek rémült suttogásaiból. – A történelem és a politika teremtette félelem határai azonban (s ezt is jól tudhatjuk mindannyian, ha ugyan el nem felejtettük) a létezett szocializmus szovjet blokkjához tartozó Magyarország és a kommunista diktatúra (egyébként évtizedeken át jól jövedelmező) titoista látszat-különútját járó Jugoszlávia között mélyebbek és áthatolhatatlanabbak voltak, mint a határsorompók, s a hétköznapi élet útjának írói megjelenítését is meghatározták. Magyarán: szellemi vasfüggönyökkel korlátozták. Az egy anyanyelven írók szellemi és személyes mozgásterét nemkülönb. (Így például a hatvanas évek második felében Gion Nándort is persona non gratának nyilvánították a hivatalos Magyarországon.)

De visszatérve a regényhez: az első kötet, a VIRÁGOS KATONA anyagát az első világháború előtti idők adják, amelyben a Monarchia összeomlása hoz a szereplők sorsát, életlehetőségeit radikálisan átalakító változást; a másodikban, a RÓZSAMÉZ-ben a királyi Jugoszlávia összeomlása borítja föl, ismét csak brutális módon, a történet emberi világának